

La coeducació

Una oportunitat per
descobrir-nos

**La coeducació.
Una oportunitat per descobrir-nos**

© Fundació Josep Carol, 2001

© Marta Rosàs i Cortada, 2001

Disseny de la col·lecció:
faino comunicació

Edita:
Fundació Catalana de l'Escoltisme Laic
"Josep Carol"

Imprimeix: Gramagraf, s.c.c.l.

Dip. Leg.: B-32144-2001

En conveni amb:

Col·labora:

Generalitat
de Catalunya

Ajuntament
de Barcelona

Diputació de Barcelona

L'edició d'aquest llibre ha comptat amb la col·laboració de l'Institut Català de la Dona de la Generalitat de Catalunya.

Agraïments

A la Carme Giralt i Rosés, per tota la seva tasca en pro de la coeducació durant tants anys i perquè aquest llibre neix de les converses i reflexions compartides.

A l'Ester Rosàs i Cortada, per estar sempre disposada a escriure un món millor.

Pròleg

El procés cap a la igualtat d'oportunitats entre homes i dones és un camí llarg, que ara considerem irreversible.

No és un camí lineal, sinó que té múltiples cares: el treball, la família, les relacions socials. En molts casos les actuacions que s'hi fan han de ser de correcció, perquè les coses han arribat a un clar nivell d'injustícia i és imprescindible d'assolir l'equitat.

Hi ha un àmbit, però, en el qual les persones compromeses en la tasca de la igualtat d'oportunitats entre gèneres volem incidir d'una manera especial. És l'àmbit de l'educació d'infants i joves. La raó és ben simple: en principi no cal actuar en la reparació d'injustícies, sinó en la transmissió d'actituds i valors que semblen del tot lògics i necessaris.

De l'educació que té en compte aquests valors i aquestes actituds n'hem dit coeducació. Una coeducació que no vol dir, de cap manera, que ens limitem a posar els nens i les nenes, les noies i els nois, els uns al costat de les altres. Vol dir un plantejament actiu del reconeixement i de la valoració de la igualtat de possibilitats i de l'aportació de les diferències, no només de gènere, sinó també de

coneixements, de sensibilitats, de capacitats d'expressió...

L'acció educativa d'infants i adolescents es realitza en tres entorns molt concrets i definits i en d'altres de difusos. Els tres ben definits són la família, el centre docent i el grup de lleure. En cada un, infants i joves perceben models i expressen comportaments diferents i complementaris. De tots tres, l'escolar és l'únic que està marcat per unes pautes reglamentades. En els altres dos hi ha diversitat de models i d'actuacions.

És molt estimulante trobar que una entitat com Escoltes Catalans plantegi el que en podríem dir el llibre d'estil de la coeducació en el lleure, o com a mínim en les activitats de lleure d'aquest escoltisme català que ha ocupat i ocupa un lloc preminent en el lleure de convivència, de descoberta del país, de respecte de l'entorn, de superació personal i de progrés en grup.

Són unes activitats que, com molt bé remarca el propi text, obliguen també els caps o educadors a comportar-se d'aquella manera que esperen que es comportin els nois i les noies que estan sota el seu guiatge. Són caps que ja són precursors de la dona nova i de l'home nou que esdevindran els infants i joves d'ara.

Margarida Àlvarez i Àlvarez

Presidenta de l'Institut Català de la Dona de la Generalitat de Catalunya

La coeducació

Una oportunitat per
descobrir-nos

Cal parlar de coeducació?

Sense fer un esforç gaire extraordinari es pot veure com la societat transmet als nois i noies uns rols notablement marcats i diferents. L'evidència de les estadístiques, com es veurà més endavant, assenyala una realitat social en què encara es troben desigualtats per raons de sexe. Entre altres qüestions, es pot veure que els càrrecs de responsabilitat recauen principalment en els homes i que, malgrat els esforços fets en els darrers anys, aquest fet es dona en la majoria d'entorns.

Davant d'això moltes associacions educatives han pres des de fa temps la coeducació com un dels seus eixos principals de treball. Una d'elles és Escoltes Catalans, l'associació laica de l'escoltisme català, que té entre els seus objectius prioritaris construir una societat més justa i més lliure, on els homes i les dones no pateixin desigualtats de cap mena i, per tant, tampoc per motiu de sexe.

Però com encaixa l'opció coeducativa al segle XXI després dels canvis que s'han produït a la societat durant les últimes dècades? Es pot plantejar des de l'educació dels infants i joves un canvi de la situació actual?

Descobrir grans novetats en el camp del sexisme al segle XXI és molt difícil. Sobre aquest tema s'ha escrit una gran quantitat d'idees i molta gent creu que ja està tot dit, però cal fer un esforç per buscar noves estratègies que ajudin a millorar el món. Per això aquesta publicació pretén analitzar la realitat del moment i aportar possibilitats d'actuació, especialment centrades en l'educació d'infants i joves.

D'altra banda, vol constatar la vigència del treball coeducatiu, no des d'un enfocament tradicional, en què el principal objectiu és pal·liar les injustícies que al llarg de la història ha sofert la dona, sinó centrant-se en la llibertat de l'individu per desenvolupar-se, sigui noi o noia. L'escrit també transmet la idea que els canvis socials es poden assolir a través de l'educació d'infants i joves i fa especial esment a l'important paper que poden desenvolupar-hi, per les seves característiques específiques, les associacions educatives en el temps de lleure i, més concretament, l'escoltisme.

Va destinat sobretot als educadors i educadores, en especial a aquells que treballen en el temps de lleure, o sigui als caps; per això les propostes de treball van dirigides a aquest col·lectiu, que desenvolupa la seva tasca en el marc de l'educació anomenada no formal. Però també busca un altre públic: les persones amb responsabilitats directes o indirectes en les polítiques educatives. Per aquest motiu presenta un conjunt d'idees i reflexions sobre la necessitat d'actuar davant les situacions d'injustícia que es donen a la nostra societat i proposa com a millor solució l'educació dels nois i les noies fonamentada en la igualtat.

L'escrit que teniu a les mans intenta desenvolupar aquests temes, n'extreu conclusions i aporta possibles solucions, alguns cops d'una manera indirecta i d'altres amb propostes de treball concretes. De cap manera pretén ser un manual de la bona coeducació, ni s'hi pot trobar cap veritat absoluta, sinó que el que persegueix és portar el lector i la lectora pel camí de la reflexió a través de tota una sèrie de vivències i qüestions, alhora que s'introdueixen noves visions i maneres d'enfocar la coeducació.

Així doncs, espero que tots els caps i les persones que es dediquen a l'educació i el llegeixin optin pel treball de la coeducació, però no només com un marc ideològic, sinó com un model educatiu a portar a la pràctica, perquè és cert que hem fet un llarg camí, però encara queda molt recorregut per fer plegats.

Una mirada al nostre voltant: els rols

La realitat en xifres

El darrer informe publicat per l'ONU sobre la situació de la dona al món (setembre de 2000) conté una sèrie de dades absolutament esgarrifadores. Si bé és cert que a la societat occidental les desigualtats entre sexes cada cop són més subtils, a la resta del planeta no trobem la mateixa realitat.

Segons l'informe, 1 de cada 3 dones al món ha estat apallissada, obligada a mantenir relacions sexuals o maltractada alguna vegada (1 de cada 4 pateixen maltractaments durant l'embaràs); cada any 2 milions de nenes d'entre 5 i 15 anys són incorporades al mercat comercial del sexe; dels 300 milions d'infants que hi ha al planeta sense escolaritzar, 200 milions són nenes; cada any es realitzen 2 milions d'ablacions de clitoris a nenes per evitar que puguin gaudir de la seva sexualitat, moltes de les quals moren per infeccions derivades de l'operació.

D'aquestes xifres se'n dedueix que en molts països el paper de la dona no és sinó anecdòtic i d'inferioritat davant de l'home. Malgrat que pugui semblar estrany i difícil d'entendre, existeixen situacions en què les dones no tenen cap poder de decisió en la seva vida i moltes ni tan sols s'han pogut plantejar una vida millor. Viure en un país amb aquestes característiques és un gran repte, que sovint s'acaba convertint en una tragèdia de retall de llibertats bàsiques per a les dones.

Al món occidental, en general, la situació és notablement diferent. La nova estructura social ha permès l'alliberament de la dona, el seu accés a la universitat, al món laboral, a determinats drets..., de manera que, actualment, sembla que té les mateixes oportunitats que l'home. Les persones, independentment del seu sexe, viuen en una teòrica igualtat davant les lleis i els drets; però si observem detingudament la realitat veiem que alguna cosa falla, ja que a la pràctica es troben moltes situacions en què aquest equilibri no es reflecteix.

La cultura occidental actual és hereva d'una realitat en què les responsabilitats i funcions de la dona han estat sempre subordinades, això fa que la tradició oposi una resistència considerable als esforços realitzats per millorar la situació de les dones. Tot i que les diferències s'han corregit en les lleis, és difícil resoldre-les a la pràctica, ja que el procés per canviar la mentalitat de la gent és complex i llarg.

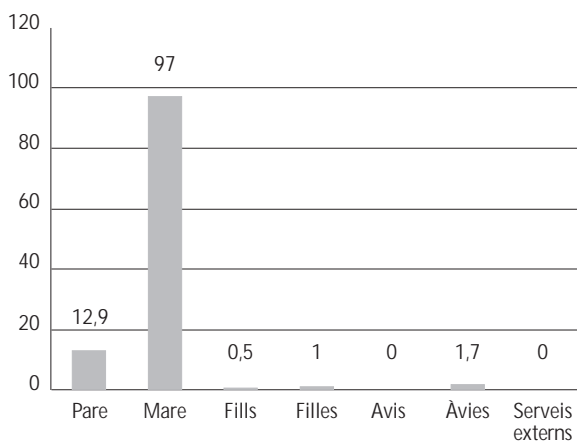
D'aquesta manera, a Catalunya, el 1996 els joves d'entre 20 i 34 anys amb estudis superiors eren 66.423 dones i 53.335 homes, de manera que, del total d'aquest grup d'edat, el 9,2% eren dones titulades i el 7,2% eren homes titulats. Aparentment, estem davant d'una situació favorable a les dones, però si s'estudien amb més profunditat aquests valors, es pot observar que hi ha unes grans tendències en la tria dels estudis en funció del sexe. Mentre els nois escullen en la seva majoria estudis tècnics, les noies es decanten per estudis assistencialistes i de serveis. Tot això comporta que hi hagi unes diferències salarials, de poder adquisitiu i de responsabilitats diferents entre homes i dones.

Aquesta situació es reflecteix en un informe recentment encarregat per la Unió Europea i recollit al butlletí informatiu del Gabinet d'Integració Europea i Solidaritat de la Diputació de Barcelona (febrer de 2000), segons el qual les científiques europees ocupen molt pocs llocs de decisió. Als estats on la discriminació és més petita, com ara Finlàndia, França i Espanya, les dones només representen entre el 13% i el 18% del professorat titular universitari. A Holanda, Alemanya i Dinamarca aquest percentatge baixa fins al 6,5%. A Espanya, entre els 60 rectors d'universitats, només hi ha una dona.

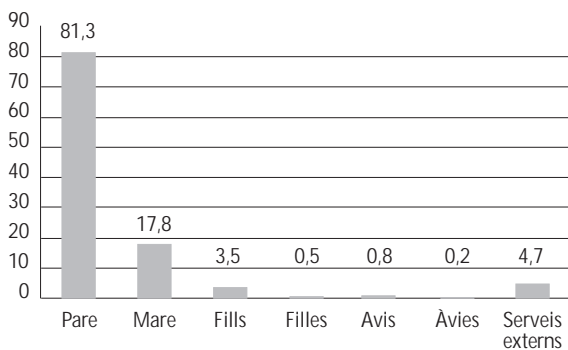
Un altre exemple d'aquesta situació desigual entre homes i dones es pot veure en el repartiment de les tasques quotidianes de la llar. Al llibre *Les dones catalanes a la família del 2000*, editat per l'Institut Català de la Dona, es pot veure que les responsabilitats com la neteja, l'elaboració del menjar, la compra o l'atenció a les persones malaltes segueixen recaient quasi en la totalitat dels casos en les dones; en canvi, el bricolatge i la seguretat de la llar són assumits pels homes.

A continuació se'n mostren alguns exemples. L'anàlisi es va realitzar sobre una població de 400 persones, a les quals es demanava qui realitzava cadascuna de les tasques de la llar sotmeses a estudi.

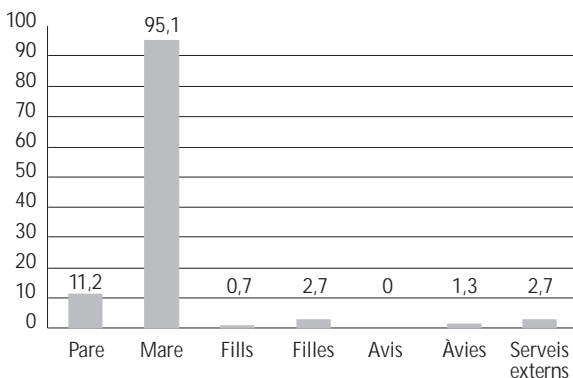
Elaboració dels menjars

Bricolatge de la llar

Neteja de la llar

Així doncs, a l'actualitat encara hi ha discriminacions per motiu de sexe, per exemple en el món laboral, on per als càrrecs directius i de responsabilitat es prefereixen els homes, i per a tasques d'assistència i servei, les dones. Mentre els primers tenen un paper rellevant en la construcció del món laboral, les responsabilitats de la família les assumeixen les segones, en moltes ocasions en combinació amb la feina.

Els estereotips classifiquen els homes i dones segons els papers a desenvolupar, però no es limiten això, sinó que es tradueixen en discriminacions laborals i socials inherents als càrrecs i rols que toca jugar a cada gènere. Hi ha desigualtats en els salaris, els estudis, l'assumpció de càrrecs públics i de llocs de poder, les responsabilitats dins la família, etc.

Un altre exemple de les diferències existents entre homes i dones també es troba en els temes que els interessin. Com a mostra es poden veure els índexs de

lectura que el Dossier Revista a la revista Anuncios, número 4, abril 1990, analitzats per sexes.

Tipus de publicació	Homes (%)	Dones (%)
Revistes de divulgació	70,66	29,34
Revistes de viatge	68,93	31,07
Revistes de motor	86,71	13,29
Revistes esportives	85,26	14,74
Revistes d'economia	75,50	24,50
Revistes femenines	16,82	83,18
Revistes del cor	34,94	65,06
Revistes de decoració	30,30	69,70
Revistes per a adolescents	34,10	65,90

Pel que fa a la capacitat intel·lectual, la realitat de cada dia ja no permet mantenir que la de la dona és inferior a la de l'home, com en altres moments de la història s'havia dit. En canvi, en el camp caractereològic, sovint es troben diferències de comportament entre ambdós sexes; per exemple, el masculí es defineix com més agressiu, més audaç, més fort, més aventurer; en canvi, el femení es defineix com més feble, més sensible, més pacífic, més emotiu.

Com a mostra, es poden analitzar els adjectius que utilitzen els homes per definir-se a ells mateixos i les dones a elles mateixes, recollits al llibre *Estereotips socials de la dona* (1993), publicat per l'Institut Català de la Dona.

Adjectius assenyalats pels homes sobre ells mateixos

	Freqüència (%)		Freqüència (%)
Convencional	1,4	Responsable	22,0
Servicial	1,4	Treballador	22,0
Considerat	1,4	Individualista	26,2
Càlid	2,1	Aventurer	27,7
Manipulador	4,3	Intel·ligent	28,4
Objectiu	6,4	Segur de si mateix	29,1
Tradicionalista	6,4	Realista	29,1
Comprensiu	8,5	Actiu	29,8
Sensible	9,9	Agressiu	31,9
Confiat	10,6	Ambiciós	33,3
Vanitos	10,6	Pràctic	35,5
Creatiu	12,1	Materialista	39,0
Progressista	12,1	Amant del plaer	46,1
Lògic	12,8		

Adjectius assenyalats per les dones sobre elles mateixes

	Freqüència (%)		Freqüència (%)
Agressiva	1,4	Càlida	11,7
Convencional	2,1	Progressista	17,9
Individualista	3,4	Amant del plaer	20,0
Objectiva	5,5	Segura de si mateixa	20,7
Tradicionalista	6,2	Realista	23,4
Vanitosa	6,2	Pràctica	26,9
Manipuladora	6,9	Ambiciosa	26,9
Aventurera	8,3	Comprensiva	28,3
Considerada	8,3	Treballadora	38,6
Confiada	9,0	Activa	40,0
Servicial	9,7	Intel·ligent	46,9
Lògica	9,7	Sensible	47,6
Materialista	10,3	Responsable	52,4
Creativa	11,7		

Aquest conjunt de diferències entre els dos sexes no hauria de preocupar si fossin aleatòries entre les persones en general, ja que, si fos així, convertirien la societat en plural, rica i diversa. La realitat, però, no és aquesta; com s'ha vist, a partir de les distincions entre uns i altres es deriven situacions de desigualtat entre ambdós sexes.

Les diferències entre homes i dones originen una situació complexa on la perpetuació dels rols establerts condiciona, conscientment o inconscientment, el comportament de l'individu. L'existència d'uns patrons als quals se suposa que s'ha de tendir, impedeix triar lliurement la manera de ser, les relacions que es volen entre les persones i, en definitiva, la societat cap a la qual es vol tendir.

Un fet aparentment inofensiu esdevé cabdal en el desenvolupament de les persones. La perpetuació dels rols establerts origina un encasellament d'ambdós sexes en el vessant caractereològic. Aquest encasellament es dona seguint uns estereotips, que sempre exageren la realitat i actuen com a tòpics. La situació que es dona és força paradoxal. Per una banda, hi ha un conjunt de factors que influencien els nois i noies cap a uns models establerts; per altra banda, si s'observen les diferències entre les persones, es pot veure que n'hi ha més entre generacions o cultures que no pas entre sexes. És a dir, entre homes i dones hi ha diferències, però no pas més de les que hi ha entre dues persones triades a l'atzar.

La societat occidental, doncs, té les bases necessàries per admetre totes les possibilitats de comportaments i rols. En general, però, s'ha de reconèixer que no està

preparada per dur la teoria a la pràctica; cal un gran canvi de mentalitat per transformar aquesta realitat.

La influència de l'entorn

Però, on s'originen les diferències entre les dones i els homes? Totes les diferències que es produeixen entre uns i altres són degudes a un condicionament biològic que imposa el sexe?, o a la influència dels diversos entorns que envolten les persones? Quins són els factors innats i quins els adquirits?

Abans de respondre aquestes preguntes, cal distingir entre sexe i gènere. El sexe és el conjunt de característiques biològiques segons les quals els humans es classifiquen en homes i dones. El gènere es determina a partir de les influències socials sobre cada un dels sexes; per tant, les diferències entre sexes són aquelles purament biològiques, i les de gènere, les creades per l'entorn social.

Si analitzem un experiment que es va realitzar a la Universitat de Sussex (Smith i Lloyd, 1978), recollit al llibre *Los chicos no lloran. El sexismo en educación* (Askew i Ross, 1988), veurem un exemple de com poden sorgir diferències a partir de condicionants externs.

Les autores expliquen que van reunir diverses dones per analitzar el seu comportament davant d'un nadó que se'ls presentava com un nen o una nena. Les principals deduccions de l'experiment van ser que, davant del mateix comportament de l'infant, les dones actuaven amb respostes diferents segons el

sexe que suposaven que tenia el bebè. Per exemple, davant dels plors o de l'angoixa dels nadons, les mares calmaven i tranquil·litzaven les nenes; en canvi, interpretaven necessitat d'acció per als nois i, per tant, jugaven amb ells o els movien. A les seves conclusions, les autores exposen que fets com aquest demostren com es contribueix a transmetre als infants missatges que condicionen el seu futur comportament i la relació que tindran amb l'entorn.

Qualsevol persona pot fer aquest experiment passejant un nadó i presentant-lo indistintament com a nen o nena. Quan "sigui" nen, la majoria de cops la gent dirà que és fort, *catxondo...*, i quan es presenti com una nena serà molt maca, riallera... La majoria d'homes i dones, quan saben que ha de néixer un infant, el primer que pregunten és si és nen o nena, de manera que d'entrada ja es classifica segons el sexe, la qual cosa tindrà una repercussió decisiva en el futur. Si es fa l'experiment, s'arribarà a la conclusió, igual que han fet la majoria de sociòlegs i psicòlegs, que existeixen diferències entre els homes i les dones provocades per la influència que exerceix l'entorn sobre la gent.

Hi ha molts elements que repercuteixen en l'educació dels nois i les noies. L'ambient més immediat exerceix un efecte més fort que la resta, per això la família i l'escola són els més valorats socialment. Hi ha altres entorns que generen un seguit d'influències que cal tenir en compte, ja que, per les seves característiques, capten de manera especial l'atenció de l'infant i, per tant, aconseguen que sigui molt més receptiu. Els mitjans de comunicació són els que tenen més efecte; a més, hi ha l'entorn informal dels nois i noies –les

amistats, el carrer– i la possibilitat que tinguin altres elements educadors, com són les associacions educatives.

Actualment, malgrat que s'accepta que existeixen diferències genètiques i diferències biològiques, és molt difícil saber on és el límit entre els dos tipus. En tot cas, si algun dia s'arribessin a demostrar distincions naturals a banda de les físiques, caldria veure si justificarien una responsabilitat, una participació social o una educació especial per a cada un dels sexes. Fos com fos, el que mai es podria permetre és una situació d'inferioritat o de desigualtat per aquest suposat motiu. És per això que aquest aspecte no és objecte de discussió d'aquest llibre; senzillament s'hi tracten les diferències considerades òbvies per raons socials, o sigui, de gènere.

L'educació com a solució

L'educació: eina de transformació

L'últim informe de l'ONU proposa com a solució de les grans problemàtiques detectades al planeta la planificació familiar i la garantia d'assistència sanitària. En molts entorns, es reclama una política familiar per assumir l'entorn canviant que ha produït l'accés de la dona al món laboral en el si de les famílies. Totes aquestes mesures són necessàries, però malauradament no són suficients per canviar la situació.

A les portes del nou mil·lenni, quan el món cada cop és més global, cal pensar en una acció de transformació conjunta molt més potent i contundent. S'ha d'arrencar de socarrel la discriminació dels sexes i la millor manera per fer-ho és atacant el problema amb l'educació. Si es vol construir una societat millor, cal ser conscients que els infants s'han de desenvolupar com a persones i no com a gèneres. Han de ser lliures per trobar-se a ells mateixos, per descobrir els seus sentiments, els seus pensaments, les seves idees i maneres de fer... Mitjançant l'educació dels nois i noies es poden transmetre uns nous rols i unes noves relacions a les persones que estan creixent i s'estan formant, que, al cap i a la fi, són les que construiran el demà.

Si s'eduquen els infants i joves sobre unes bases que permetin millorar la situació analitzada, es pot obtenir una renovació de la realitat actual, però per a això cal que tots els agents que actuen en l'educació dels nois i noies sumin esforços per a la construcció

d'una nova societat. L'educació no només es realitza des de l'ensenyament –o sigui, l'educació formal–, sinó que els pares i mares, les associacions educatives, l'entorn informal i els mitjans de comunicació també juguen un paper molt important en la formació de les persones i cal tenir-los en compte.

Cal trencar amb la idea d'educació a mans d'un sol factor i diversificar les responsabilitats del desenvolupament dels infants i joves, donant un major protagonisme als agents que han estat menys potenciats. S'han d'estimular les fòrmules d'educació on el noi o noia pugui experimentar vivències i relacions diferents a les habituals per tal d'enriquir la seva personalitat i que pugui triar més lliurement el paper que vol desenvolupar a la societat.

Els responsables de l'educació dels infants i joves han de ser conscients de l'enorme importància que tenen a l'hora de dissenyar el futur i han de desenvolupar la seva responsabilitat d'una manera coherent amb la societat que es vol construir.

Així doncs, cal una política educativa específica que tracti de manera transversal l'eliminació de les injustícies i les desigualtats per raons de sexe i que potencii una transformació real de la societat. Tota aquesta tasca educativa es pot resumir en una paraula: coeducació.

La coeducació: un objectiu comú

La coeducació és un model educatiu que pretén una veritable transformació social mitjançant el desenvolupament integral de l'home i la dona com a

persona, no com a individu d'un gènere determinat, amb les mateixes oportunitats per als dos sexes. Per tant, els responsables de l'educació han d'entendre la coeducació com una eina d'alliberació de la persona en un context social que discrimina per raó de sexe.

Però la coeducació no pot ser indiferent a l'entorn on es formen els nois i noies, ha de tenir en compte les necessitats i les possibilitats de l'ambient on s'educa per triar la millor estratègia a l'hora de potenciar el desenvolupament de les persones. Es poden trobar situacions on sigui millor treballar amb els dos sexes per separat i d'altres on sigui millor fer-ho de manera conjunta.

A les cultures on la dona es troba en situació d'inferioritat respecte l'home, l'educació que es pugui impartir serà de gran vàlua si fa augmentar l'autoestima de les noies i la consciència dels nois envers la situació discriminatòria que es visqui. La possibilitat de fer accions de manera conjunta serà gairebé nul·la i en alguns casos fins i tot contraproduent. Per això en aquests entorns caldrà potenciar, malgrat que sigui per separat, la formació d'infants i joves per tal de canviar la realitat, buscant primer de tot el desenvolupament igualitari d'ambdós sexes. Així doncs, en aquests ambients s'han d'impulsar els models formatius que no discriminin les persones i, en canvi, potenciïn les llibertats individuals i la construcció d'una societat més justa.

Al món occidental, però, la situació és diferent i permet optar per un model plenament coeducatiu. Aquest model potencia la realització equilibrada de tots els aspectes de la persona donant-li totes les

oportunitats possibles per desenvolupar les seves aptituds. L'objectiu és que el mateix noi o noia triï la seva personalitat i el seu paper dins la societat.

En aquests països, l'entorn permet educar conjuntament nois i noies i, per tant, si es vol construir una societat on no hi hagi discriminacions, no es pot deixar de banda la meitat de les persones. A més, si s'impulsa només un sexe perquè està desafavorit i no es treballa amb l'altre, els resultats no seran els esperats en el conjunt de la societat. És a dir, si s'eduquen nois i noies per separat, es poden donar situacions sense gaire sentit produïdes per la dificultat que suposa desenvolupar a la realitat quotidiana les aptituds adquirides en un entorn diferenciat. Per evitar aquesta situació, cal potenciar l'educació en convivència dels dos sexes i oferir un marc de relació entre totes les persones que després es pugui traspasar a qualsevol entorn.

S'ha de potenciar el creixement personal dels infants i els joves com a membres de la comunitat, sense necessitat de caure en una uniformitat absurda. Cal ser conscient dels fets diferencials home/dona, però no segons el clixé tradicional –ja que comporta unes conseqüències discriminatòries injustes–, sinó acceptant les diferències entre uns i altres sense que se n'hagin de derivar desigualtats, discriminacions o manca de llibertat.

La coeducació, però, no és un model educatiu que se satisfaci amb una simple barreja de sexes; és a dir, l'educació mixta dista molt de la coeducativa. La segona va més enllà de la coexistència de nois i noies i aposta per oferir una igualtat d'oportunitats per a

tothom, ja que la simple relació dels dos sexes no és garantia suficient d'igualtat.

L'impuls de l'associacionisme educatiu

Per tal de potenciar una educació amb les característiques assenyalades fins ara, cal trobar un ambient on els nois i noies es desenvolupin amb naturalitat, puguin relacionar-se amb els companys sense estar marcats per uns prejudicis socials i, en definitiva, puguin conèixer altres situacions a les marcades per la societat.

Aquest conjunt de característiques, es troba des de fa temps a les associacions educatives: l'escoltisme i l'esplai. Aquestes associacions basen la seva activitat en la transmissió de valors com la solidaritat, la responsabilitat i el compromís; així, omplen un buit molt important en la realitat actual, on cada cop es veuen més mancances en aquest sentit. El potencial educatiu d'aquest grup ve recolzat per un marc teòric profund i estructurat, per una metodologia adequada als grups d'edat, i per una formació continuada dels educadors i educadores.

Entre l'associacionisme citat es troba l'escoltisme. És un moviment extès arreu del món, el més nombrós i important dels infantils i juvenils. L'escoltisme i el guiatge han estat determinants en el desenvolupament de molts infants i joves des de la seva fundació, fa gairebé 100 anys. Cal destacar el paper que han jugat, en especial el guiatge, en la millora de la situació de les dones, sobretot als països on hi ha fortes discriminacions per motiu de sexe, on han aportat una educació d'autoestima i fortalesa a les noies i una sensibilització

d'ambdós sexes sobre la realitat de cada un. De la mateixa manera, si s'estimula tot el seu potencial, aquests moviments poden ser decisius a la societat occidental per diverses raons.

En primer lloc, l'escoltisme concep l'educació com un procés de formació integral i activa de l'infant en què, mitjançant el mètode escolta, s'estimula i potencia la realització equilibrada de tots els aspectes de la persona –físic, intel·lectual, espiritual, social i caractereològic. La finalitat és donar a l'infant tantes oportunitats com sigui possible per desenvolupar les seves aptituds i tenir vivències a través de les quals cerqui i trobi les pròpies opcions de definició de la seva personalitat i de participació social.

En segon lloc, el caràcter voluntari de les activitats realitzades als agrupaments –tothom que participa a l'escoltisme ho fa adherint-s'hi de manera voluntària– fa que els nois i noies, així com el conjunt de caps, tinguin una motivació elevada i una participació oberta, que permet als infants i joves enriquir-se de manera divertida i activa, ja que la seva receptivitat és molt gran. No s'ha d'oblidar que els grups educatius es basen en la pedagogia de l'acció i fan de les activitats un conjunt d'actuacions on el principal protagonista és l'infant o jove. El noi o noia aprèn fent, és a dir a través de l'experiència i la convivència.

Finalment, l'escoltisme potencia un marc convivencial excepcional. El seu mètode es basa en unes etapes educatives on les vivències en grups d'edat permeten una socialització de l'infant molt enriquidora. Els nois i noies conviuen amb companys de la seva edat i amb adults, i entre uns i altres es genera una complicitat que no sol donar-se en altres entorns. Les vivències de

fer campaments uns dies en l'entorn natural, fer un projecte per al poble on vius o participar en una activitat internacional, són una mostra del grau de convivència que es viu a l'escoltisme.

Tot aquest conjunt de característiques –educació integral, voluntarietat, pedagogia de l'acció, marc de convivència– fan de moviments com l'escoltisme una gran plataforma per educar nois i noies. En el cas concret de l'opció coeducativa, a més, es poden experimentar noves vivències i relacions, que permeten desenvolupar uns rols diferents als de l'àmbit escolar, la família, el carrer... Així, l'infant o jove pot adoptar papers que en un altre entorn no adoptaria, sense que això suposi un inconvenient per a ell. D'aquesta manera, a la millora de la societat, ja que l'escoltisme no viu d'esquena a la realitat, sinó que té voluntat constructora. No pretén inventar una societat paral·lela, sinó que busca canviar les situacions de desfavoriment aportant les idees que creu interessants.

Aquesta educació pot ser l'eina que li cal al nostre entorn perquè deixin de donar-se discriminacions per motiu de sexe, però també per construir una societat futura amb unes noves relacions entre dona i home. Així doncs, des de les polítiques educatives cal potenciar aquest marc socialitzador que treballa els valors dels infants i joves, ja que podria tenir un paper transcendent en la construcció d'un món més just.

Paral·lelament a aquest suport social, cal que l'associacionisme educatiu faci un esforç per adaptar la seva tasca a les necessitats actuals. Les activitats han de ser de qualitat i alhora engrescadores per captar l'interès dels infants i joves i, així, fer-los més partíceps del projecte.

La tasca voluntària dels educadors i educadores té una gran vàlua qualitativa per la motivació que comporta, però al mateix temps implica unes limitacions de dedicació. Per això les associacions han d'enfortir el treball coeducatiu amb decisió i insistir encara més en la seva qualitat, la qual cosa passa per incloure la coeducació en els programes educatius i fer-ne una reflexió i una formació continuades.

Propostes de treball

Educar no és una tasca fàcil que es pugui plantejar d'una manera superficial. Ben al contrari, si es volen assolir uns objectius, cal desenvolupar la tasca educativa d'una manera curiosa i conscient. A continuació es proposen un seguit d'aspectes que s'haurien de tenir en compte a l'hora de treballar la coeducació, ja que poden facilitar molt l'assoliment dels objectius plantejats en el llibre. Totes aquestes propostes parteixen de la base que l'educació no formal té unes característiques pròpies que li permeten desenvolupar uns rols, hàbits, situacions, etc., diferents de les que se solen donar a resta de la societat i que duren els nois i noies a descobrir-se a ells mateixos i a conèixer amb uns paràmetres sense desigualtats.

El rol del cap o educador

El fet que l'adult representa un referent en el desenvolupament dels infants i joves és un punt clau a l'hora de treballar la coeducació. Se sap que els infants prenen els educadors i educadores com a exemple i per això cal treballar amb la màxima coherència amb els valors que es vulguin transmetre. El paper que desenvolupi el cap marcarà la visió que els infants tinguin dels adults; per tant, si es volen mostrar com a ideals unes relacions i uns rols no sexistes cal començar per que l'equip de caps en sigui un exemple.

S'ha de tenir en compte que a la societat occidental les diferències de rols molts cops són subtils i inherents, per això caldrà que s'estigui molt alerta i

s'analitzi bé el paper de l'adult davant el grup d'infants. Els rols que prenguin els membres de l'equip d'educadors han de ser triats lliurement, intentant no caure en els tòpics ni en situacions absurdes o fins i tot artificials. Han de ser rols on se sentin còmodes i naturals, i per tant, on predomini la seva personalitat, però sempre tenint en compte que han de permetre al màxim el desenvolupament dels nois i noies.

Els caps han de tenir present en tot moment el principal objectiu de la coeducació: formar persones potenciant les seves aptituds i creant actituds socials indistintament en els nois i les noies. Per això s'ha d'impulsar que els infants i joves tinguin referents masculins i femenins per tal de trencar els esquemes establerts en tots els sentits; així els nens i nenes podran veure rols d'adults diferents als habituals de la societat i veuran que no passa res si no segueixen el que la majoria de gent fa.

És important que en la valoració de l'equip de caps s'analitzin els rols que cada persona està desenvolupant en referència a la coeducació. S'ha de veure si els models que es mostren als infants són igualitaris o no i si els poden aportar alguna cosa de nou. Per exemple, no passa res si l'educadora del grup dels petits és la que ajuda a fer les motxilles, però sí que passa si sempre és només ella. S'ha de ser curós en el repartiment de les tasques dels caps per tal que hi hagi un equilibri.

Les tasques i els hàbits

Una de les principals desigualtats que hi ha a la societat occidental és el repartiment de les tasques

quotidianes. Les activitats que es desenvolupen en l'educació en el temps de lleure permeten per la seva tipologia treballar especialment aquest punt. Les excursions, els campaments i les trobades al cau –el local de l'agrupament– són moments clau, ja que comporten un volum de convivència altíssim que permeten viure un seguit de situacions en un marc de relacions molt diferent del que els nois i noies estan acostumats.

Per exemple, la vida quotidiana d'un campament és un bon moment per plantejar noves tasques als infants, d'una manera compartida i natural, que pot arribar a ser divertida. Així, un grup de nois i noies sol rentar els estris de cuina, un altre fa el menjar, un altre neteja l'entorn i fa el manteniment de les instal·lacions i un altre va a buscar aigua a la font. D'entrada molts caps troben normal que aquestes tasques siguin compartides entres nois i noies, però en la majoria de vacances familiars el repartiment segurament seria diferent.

S'han de programar les tasques amb una atenció especial a causa de la importància que poden tenir en el treball de la coeducació. Per això cal estar atents a l'hora de fer la composició dels grups de treball, ja que no es tracta senzillament de barrejar nois i noies, sinó que tots plegats tinguin l'experiència de compartir tasques quotidianes. Així doncs, la feina que es fa és important per dos motius: primer, perquè els nois i noies descobreixen tot tipus de feines i segon, perquè les fan de manera compartida entre ambdós sexes.

Els rols als jocs, contes i cançons

Ja s'ha vist que el paper de l'adult marca la conducta de l'infant, per això el seu referent és molt important. Aquesta influència, però, no només actua a través dels formadors i formadores, sinó que també hi ha altres models que cal tenir en compte, com són els personatges que els infants descobreixen a través de jocs, contes, cançons, ambientacions...

Aquest conjunt d'activitats poden aprofitar-se per plantejar d'una manera molt atractiva per als infants noves situacions on els personatges juguen rols diferents als tòpics sexistes. Per exemple, en una ambientació la protagonista pot ser una pagesa intrèpida que salva un petit poble, o podem explicar una història sobre una empresària que contamina un riu a través dels abocaments de la seva fàbrica, o un conte d'un *fado* (masculí de la *fada*) que concedeix desitjos per salvar al món. Actualment, a les llibreries es troben contes i redaccions de tot tipus que es poden aprofitar per treballar aquest punt, però també es pot fer servir la imaginació i desenvolupar aquestes històries. Per tant, a l'hora de triar aquestes eines, cal tenir en compte que afectaran al desenvolupament dels infants i joves i analitzar-les des del punt de vista coeducatiu.

En aquest sentit, cal potenciar que els nois i noies visquin amplis ventalls de situacions a través del jocs, contes, cançons, ambientacions, de manera que puguin experimentar on es troben millor com a persones i com a grup.

El llenguatge sexista

Cal tenir present que a l'hora d'educar nois i noies els missatges que es donen als infants, tant pel seu contingut com per la seva forma, condicionen el seu desenvolupament. Amb anterioritat ja s'ha vist que l'actitud del cap i el rol que pren és essencial per a la coherència de la transmissió dels valors. De la mateixa manera s'ha de considerar el llenguatge amb què es parla, ja que aquest és el principal mitjà a través del qual es comuniquen les persones. Per tant, és necessari que quan dialoguem amb els nois i noies es faci d'una manera no sexista i s'utilitzin el màxim de paraules no discriminatòries.

Cal anar amb compte a l'hora de compondre plurals, especialment en les llengües llatines, i fer servir termes genèrics sempre que es pugui (persones, unitat, infants, joves, equip de caps, professorat...). Utilitzant el llenguatge d'una manera no discriminatòria es demostra que es pot conèixer sense desigualtats, ja que el llenguatge transmet una visió de la societat.

La transversabilitat de la coeducació als programes i a les valoracions

De la mateixa manera que qualsevol altre valor, la coeducació s'ha de plantejar d'una forma transversal en la tasca educativa. Es pot treballar tot un conjunt d'activitats per potenciar aquest valor, però no tindran sentit si la coeducació no està present en tots els aspectes (tasques, jocs, actituds, grups...). A l'hora de realitzar els programes i les valoracions cal tenir en compte tots els paràmetres ja comentats, des del paper

que desenvolupen els i les caps fins a la repartició de les tasques, passant per les ambientacions, els grups de nois i noies, etc.

Durant el 3r Congrés d'Escoltes Catalans, celebrat a Reus el març de 1999, es va constituir un grup de treball centrat en la coeducació. Al llibre que recull les conclusions d'aquest congrés, es llegeix que el grup que treballava aquest tema va arribar a la principal conclusió que calia impulsar la importància de la coeducació a l'hora de programar i valorar les activitats de les unitats i de l'agrupament, així com els rols dels caps. La idea més destacada que va sortir era que la majoria de caps trobaven ja normalitzada la situació de la societat occidental i per això no donaven la importància que requeria aquest punt. D'acord amb aquesta conclusió s'ha de fer un esforç i anar més enllà del treball implícit de la coeducació. S'ha de tendir a treballar aquesta educació a partir del desenvolupament de les persones, independentment del seu gènere, com a eix principal, incorporant-la a les programacions i valoracions d'una manera explícita i transversal.

La formació dels caps

Si des de les associacions educatives hi ha la voluntat de potenciar el treball de la coeducació, cal que es vegi reflectida en la formació dels responsables. A les sessions formatives s'ha de ser coherent amb el model de societat que es vol impulsar i, per tant, cal tenir cura amb el que es transmet mitjançant l'actitud del professorat i la documentació dels cursos.

Cal planificar la formació amb la idea de coeducació transversal ja comentada, però a més, cal impulsar jornades específiques en la formació reglada, en monogràfics, en seminaris, en trobades..., i la preparació de material que faciliti la tasca i la reflexió dels caps.

El treball de l'espiritualitat

L'impuls de les activitats de desenvolupament de la personalitat, de descobriment d'un mateix, de reflexió sobre les persones i el món que es vol ha de permetre als infants i joves arribar al seu propi interior. A través del treball del vessant espiritual dels nois i noies s'ha de pretendre que arribin a conèixer-se a ells mateixos. Si s'han de desenvolupar al màxim, primer cal que es coneguin i siguin conscients de les seves mancances, il·lusions, reptes, trets i, sobretot, d'allò que volen aportar al conjunt de la societat i, per tant, quin rol els agradaria prendre. És molt important que les persones reflexionin sobre la seva vida i el seu entorn per no ser-ne simples espectadores.

La laïcitat permet oferir als nois i noies tot el ventall de possibilitats que existeixen per triar els seus pensaments i creences, tant culturals com ideològiques, polítiques o espirituals. A més, potencia com a forma de vida el respecte i la inquietud per conèixer les opcions dels altres.

Així doncs, si es treballa el vessant espiritual de la persona mitjançant la laïcitat, cadascú podrà créixer i triar lliurement sense dependre d'uns estereotips o unes opcions predeterminades. És a dir, podrà escollir

allò que vol ser i quin paper vol desenvolupar a la societat sense que se l'encaselli en uns rols suposadament masculins o femenins. La laïcitat estimula les aptituds i inquietuds dels nois i les noies i, a partir d'aquí, deixa que ells mateixos siguin capaços de trobar un sentit a la seva vida.

Algunes reflexions per concloure

Fins ara el treball de la coeducació s'ha centrat en el desenvolupament de les dones davant de tants anys d'injustícies; aquest és un enfocament que cal revisar en la tasca educativa. El món occidental ha canviat; s'han realitzat grans progressos en l'alliberament de la dona i per això cal renovar-se. A més, però, cal tenir present que els homes també han estat víctimes del rol que havien de seguir, molts cops sense preguntar-se com eren realment i si el paper que els tocava jugar a la societat era el que ells volien, visió que sovint no s'ha tingut prou en compte.

Així doncs, cal que, per una banda l'educació dels infants i joves s'enfoqui cap a un treball que actui de contrapès enfront de totes les situacions de desigualtat per raons de gènere; però, per una altra, també ha d'obrir nous camins, especialment pel que fa a l'enfocament que es dona a la coeducació per al cas concret dels nois.

A primera vista podria semblar que es tracta que tots els nois agafin rols tradicionalment femenins i, les noies es masculinitzin per sistema, però el treball coeducatiu ha d'anar més enllà d'aquest concepte. L'aposta ha de ser per les persones, pel col·lectiu que es construeix i, per tant, per cada individu que el compona. Cal que els nois i noies creixin i es puguin desenvolupar com a persones i no com a gènere, que siguin lliures per trobar-se a ells mateixos, per trobar els seus sentiments, els seus pensaments, les seves idees, maneres de fer... Potenciant uns rols establerts es força els infants, els joves i també els adults a prendre uns papers que no són els que trien lliurement.

Des d'aquesta òptica, el treball de la coeducació ha d'anar plenament lligat al de l'espiritualitat, o sigui al de la reflexió i la cerca de l'interior de les persones; d'on es ve i, especialment, on es vol anar, tant personalment com col·lectivament, han de ser preguntes que s'ha d'aprendre a respondre. Si s'aconsegueix que les persones es coneguin a elles mateixes, a través de la seva formació, les seves qualitats es podran desenvolupar al màxim, independentment del seu origen, del seu gènere o del rol que la societat n'espera.

De manera paral·lela al desenvolupament de l'individu, s'ha de tenir en compte el treball de la construcció de la societat. No serveix de res que les persones, individualment, se sentin lliures si, en definitiva, no es viu en una comunitat millor. Als objectius educatius d'Escoltes Catalans es llegeix "...eduquem (...) perquè volem transformar aquesta societat injusta i creiem que aquesta transformació només pot assolir-se per la formació d'una persona nova a través d'una educació integral que possibiliti el desenvolupament de totes les aptituds personals...". Cal tenir clara la finalitat de l'educació: la construcció d'una nova societat. Per això no s'ha de confondre la coeducació amb el final del trajecte; s'ha de tenir clar que és un camí per construir un nou món i que, per tant, és important que pensem en el disseny de la societat del futur. Però, com ha de ser aquesta societat? Com es pot arribar a aquestes noves regles del joc?

Actualment, es potencia que les dones assumeixin càrrecs, funcions i tasques tradicionalment masculines per tal de canviar paràmetres històricament establerts.

Aquesta tendència, però, sovint costa de portar a la pràctica. Molts cops són les pròpies dones les que s'avenen menys a aquests canvis, segurament pel fort pes de la tradició i pels inconvenients que representa encarar-se a un sistema establert, i el mateix sol passar quan els homes assumeixen papers tradicionalment femenins. S'han de valorar els esforços que uns i altres fan per assumir nous protagonismes, però s'ha de tenir en compte la dificultat que comporta que una persona es desenvolupi seguint uns paràmetres en què no ha estat educada.

En els casos en què s'ha pogut desenvolupar aquest model, sovint els resultats obtinguts no han estat els esperats. En general, les persones que l'han seguit han pres les actituds tradicionals del sexe oposat, sense ser capaces de modificar els paràmetres establerts. Per exemple, quan les dones han accedit a càrrecs de poder, s'han "masculinitzat" en els seus papers, en lloc d'originar-ne de nous.

Per tot això, s'han de buscar noves actituds que no es basin només en anar al contrari de com s'anava fins ara o en la discriminació positiva. Es tracta que les dones i els homes tinguin les mateixes oportunitats, però, a més, cal desenvolupar nous rols basats en les persones i no en els estereotips. Així doncs, no és suficient que les dones s'introdueixin en "el món dels homes" i al revés, sinó que s'ha de treballar perquè no hi hagi més d'homes i dones diferents. Cal aconseguir desenvolupar nous entorns, noves regles del joc, nous paràmetres que permetin viure en una societat més justa.

La tasca, però, no és gens fàcil. El més interessant i efectiu per pal·liar la situació actual és formar persones sensibles a aquesta problemàtica i que, independentment del seu gènere, desenvolupin nous models de relacions i noves maneres d'actuar. Cal aprofundir en una educació que treballi en ambients de participació, de llibertat, de respecte a l'infant i al jove i d'esperit obert, crític i constructiu que els permetin incidir en el procés d'alliberació personal i social.

Per això cal que tots els agents educatius defensin una política educativa que desenvolupi la coeducació de manera transversal. És a dir, no només es tracta de fer polítiques familiars o d'ensenyament, sinó d'establir quins són els agents educatius que interaccionen amb els infants i impulsar-ne aquells que poden ser interessants per al treball de la coeducació.

Si es volen oferir nous marcs de convivència i de relació basats en uns valors, no cal anar gaire lluny ni inventar com fer-ho. Les associacions educatives, entre elles les d'escoltisme i guiatge, fa molts anys que són especialistes en aquesta matèria. Les seves activitats es desenvolupen en un ambient basat en el respecte mutu, la solidaritat, l'esforç..., tot un seguit de valors que permeten als infants i joves relacionar-se i desenvolupar-se d'una manera diferent a l'establerta.

Els agrupaments escoltes estan preparats, a partir del mètode, les activitats i el planteig educatiu, per introduir tot un ventall de vivències que possibiliten el desenvolupament de la personalitat dels infants

per tal que puguin créixer amb la llibertat de poder escollir qui volen ser. En definitiva, les associacions educatives han de ser un punt de referència a l'hora d'educar els nois i noies –i entre elles l'escoltisme ha de ser capdavanter, com ja ho ha estat en altres ocasions–, ja que treballen per una societat on no hi hagi discriminacions per raó de sexe, religió o origen, formant persones lliures preparades per construir un món més just i solidari; en definitiva un món millor.